

VANDA BOŽIĆ

ŽRTVE NASILJA U OBITELJI KAO POSEBNO RANJIVE SKUPINE PODLOŽNE TRGOVANJU LJUDIMA

U V O D

U današnje vrijeme nasilje u obitelji predstavlja globalni problem i gotovo svakodnevnu pojavu u narušenim odnosima takve obitelji. Nasilje podrazumijeva sredstvo kojim se kontrolira i ugnjetava osoba, može biti vidljivo i prikriveno te se odnositi na fizičko zlostavljanje i psihičko maltretiranje kroz uporabu sile, prijetnje, zastrašivanja i proganjanja.

Žrtve su uglavnom žene i djeca, dok su počinitelji nasilja muškarci, njihovi bračni ili izvanbračni partneri odnosno očevi njihove zajedničke djece. Dugi niz godina, o problemu nasilja u obitelji nije se javno progovaralo, ono je bilo *tabu* tema i privatni problem. Žene i djeca, u patrijarhalnoj zajednici, bile su podređene muškarcu kao vođi zajednice koji je, time što je preuzeo brigu za njihov financijski opstanak, direktno upravljao njihovim životima.

Tek u posljednjih nekoliko godina problem nasilja u obitelji poprima javni karakter i dobiva adekvatnu pravnu zaštitu na međunarodnom i nacionalnom nivou. Žrtvama nasilja u obitelji su povrijeđena temeljna ljudska prava, dok su najviše pogođena djeca kojima je oduzeto pravo na siguran odgoj i odrastanje u

Dr. sc. Vanda Božić, znanstveni suradnik, Pravni fakultet, Katedra za kazneno pravo, Zagreb. Rad je pisan u okviru potpore Hrvatske zaklade za znanost i odobrenog projekta pod br.1949. "Multidisciplinary Research Cluster on Crime in Transition - Trafficking in Human Beings, Corruption and Economic Crime."

obitelji. Žene i djeca, žrtve nasilja u obitelji, kao ranjiva skupina, izloženi su sekundarnoj viktimizaciji i raznim oblicima eksploatacije u trgovanju ljudima. Stoga je nužno otkriti uzroke nasilja u obitelji kako bi se na njih moglo djelotvorno reagirati s ciljem njihova suzbijanja i sprječavanja.

Na širem međunarodnom planu problem nasilja u obitelji počeo se razmatrati tek nakon II svjetskog rata s daljim razvojem demokratskog društva. S ovim problemom prve su se susrele razvijene zemlje koje su inicirale usvajanje značajnih međunarodnih dokumenata pod okriljem Ujedinjenih naroda i Vijeća Europe. Države potpisnice ovih dokumenata obvezale su se da usklade svoje nacionalno zakonodavstvo, donesu i primjene adekvatne mjere za suzbijanje i sprječavanje nasilja u obitelji. U proteklih nekoliko godina Republika Hrvatska usvojila je komplementarna rješenja na nacionalnom nivou i donijela nekoliko značajnih zakonskih propisa te uvela i nove inkriminacije u kaznenom zakonodavstvu. Pored kaznenopravnog okvira kojima se štite žrtve nasilja u obitelji, Republika Hrvatska je usvojila i rješenja kojima se štite žrtve trgovanja ljudima, sukladno međunarodnim standardima i legislativi Europske unije.

U nastavku rada bit će riječi o pojedinim značajnijim pitanjima zaštite žrtava nasilja u obitelji i žrtava trgovanja ljudima, pojedinim dilemama i otvorenim pitanjima koji se tiču pružanja promptne i eikasne pomoći i zaštite žrtvama. Shodno navedenom, napravljena je analiza počinjenih prekršaja i kaznenih djela nasilja u obitelji i trgovanja ljudima na području Republike Hrvatske u protekloj godini.

Etiologija i fenomenologija nasilja u obitelji

Etiološka dimenzija nasilja u obitelji obuhvaća uzroke i uvjete nasilja koji se u kriminološkoj doktrini mogu podijeliti na vanjske i unutarnje. U vanjske čimbenike možemo ubrojiti promjene u društveno gospodarskom sustavu, tranziciju, siromaštvo, nezaposlenost i druge gospodarsko financijske čimbenike. U ovu grupu spadaju i sociološki čimbenici poput kulture, medija i sredstava javnog informiranja, tradicije. Kao unutarnje čimbenike nasilja u obitelji možemo navesti one koji se tiču ličnosti počinitelja i vezani su uz njegov karakter, temperament i osobnost. Tu možemo ubrojiti i one karakteristike ličnosti koje se odnose na psihičko i fizičko zdravlje počinitelja, određene poremećaje ličnosti i zaostalosti u razvoju.¹

Fenomenološka dimenzija nasilja u obitelji obuhvaća njegove pojavne oblike. U kriminološkoj znanosti navodi se više kriterija prema kojima su ustanovljeni različiti pojavni oblici nasilničkog kriminaliteta u obitelji. Sukladno *Zakonu o*

¹ Više: Horvatić Ž, *Osnove kriminologije*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1998.

zaštiti od nasilja u obitelji,² razlikujemo sljedeće pojavne oblike nasilja u obitelji: tjelesno, psihičko, spolno i ekonomsko.

Pod pojmom nasilja u obitelji podrazumijevamo, prije svega, *tjelesno nasilje* i tjelesno kažnjavanje ili drugi način ponižavajućeg postupanja. Nasilje u obitelji obuhvaća i *psihičko nasilje*, kojim je žrtvi povrijeđeno dostojanstvo i zbog kojeg je kod žrtve došlo do uznemirenosti. *Seksualno ili spolno nasilje* podrazumijeva “bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili stanje u kojem se nalaze. Karakterizira ga uporaba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba.”³ *Ekonomsko nasilje* manifestira se u vidu zabrana ili onemogućavanja korištenja i kontrole osobnih prihoda, osobne ili zajedničke imovine, zabrane zapošljavanja te uskraćivanja skrbi o djeci.

Žrtve nasilja su najčešće izložene različitim oblicima fizičkih napada koji se očituju u vidu nanošenja tjelesnih ozljeda uz česte popratne događaje kao što su bacanje i razbijanje stvari, prijetnja oružjem i oruđem kojima se manifestira sila, ali i verbalnim nasiljem uvredljivog i ponižavajućeg sadržaja. Žene su prvenstveno izložene seksualnom nasilju i emocionalnim ucjenama.⁴ Žrtvama nasilja u obitelji onemogućeno je obrazovanje te normalan rad i razvoj, od toga gdje će se zaposliti do nastavka ometanja na radnom mjestu, sprječava ih se u obnašanju roditeljske uloge, zabranjuje im se kontakt s djecom, financijski ih se zlostavlja na način da im se oduzima novac i brani korištenje imovine.⁵ Nasilje u obitelji može dovesti do teških posljedica: tjelesnih ozljeda, ozbiljnog narušavanja fizičkog ili psihičkog zdravlja, lišenja slobode, ali i smrti žrtve.⁶

Viktimološka dimenzija⁷ nasilja u obitelji bit će posebno izložena dalje u radu shodno naslovu rada i uz uvažavanje posebnosti statusa žrtava u kaznenim djelima nasilja u obitelji i trgovanja ljudima.

² Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 137/09, 14/10, 60/10.

³ Definicija seksualnog nasilja prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, Izvještaj o nasilju i zdravlju u svijetu 2002, Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2014.

⁴ Više: Ajduković M, *Nasilje nad ženom u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2004.

⁵ Više: Istraživanje iskustva žena žrtava nasilja u obitelji s radom državnih tijela obuhvaćenih protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Zagreb, ožujak 2011.

⁶ Više: Đorđević Đ, *Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici*, Zbornik radova “Nasilje u Srbiji-Uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije”, Tara 2014, str. 64-74.

⁷ Više: Šeparović Z, *Viktimologija*, Zagreb, Informator, 1998.

*Žrtve nasilja u obitelji kao posebno podložne za eksploataciju
u trgovanju ljudima*

Žrtve nasilja u obitelji su osobe koje su dugo vremena izložene nasilju i zlostavljanju pa objektivno nisu više u stanju prepoznati i percipirati određene ponude iza kojih se krije prijevara. U potrazi za izlazom iz sadašnje mukotrpne situacije, u nadi za *bolje plaćenim poslom* koji će im osigurati život dostojan čovjeku, vrlo često postaju mete za eksploataciju i počinjenje najtežih kaznenih djela poput trgovanja ljudima s ciljem višestrukih oblika iskorištavanja. Iz tog razloga, nužno im je pružiti promptnu i adekvatnu kaznenopravnu zaštitu.

Prema Direktivi 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća pod žrtvom se podrazumijeva “svaka fizička osoba koja je pretrpjela štetu, uključujući tjelesnu, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je izravno uzrokovan kaznenim djelom. Žrtvom se smatraju i članovi obitelji osobe čija je smrt izravno uzrokovana kaznenim djelom i koji su pretrpjeli štetu kao posljedicu smrti te osobe.”⁸

Žrtva trgovanja ljudima nije i ne može biti kriva za počinjenje kaznenog djela pa stoga ne može niti kazneno odgovarati, sukladno *Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima*⁹ i *Direktivi EU 2011/36/EU o prevenciji i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti žrtava*.¹⁰ Konvencija obvezuje države potpisnice da osiguraju mogućnost nekažnjavanja žrtava trgovanja ljudima kada su bile uključene u nezakonite aktivnosti, dok god su bile prisiljene tako postupati.¹¹ Valja napomenuti da Konvencija jamči žrtvama mogućnost nekažnjavanja, ali ne i mogućnost nepokretanja kaznenog postupka. Navedenu odredbu trebalo bi u cijelosti regulirati na određen način u nacionalnom kaznenom zakonodavstvu. Presuda Europskog suda za ljudska prava, *Rantsev protiv Cipra i Rusije*, značajna je

⁸ Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP.

⁹ *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, dostupno na: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Convntn/CETS197_en.asp, (CETS No. 197) <https://rm.coe.int/168008371d>, (27.08.2017). Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima; NN, MU, br. 7/07.

¹⁰ Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA; dostupno na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:EN:PDF>; (27.08.2017).

¹¹ Op. cit., u nap. 9. čl. 26.

zbog toga što trgovanje ljudima tretira i kao povredu kaznenog prava i temeljnih ljudskih prava, štiti žrtve od kažnjavanja i daljnje sekundarne viktimizacije za čitavo vrijeme dok je bila žrtva trgovanja ljudima.¹²

Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji, žrtvama su zajamčena sljedeća prava: pravo pristupa službama za potporu žrtvama nasilja u obitelji, pravo na djelotvornu psihološku pomoć, pravo na zaštitu od zastrašivanja i odmazde, pravo na zaštitu dostojanstva tijekom ispitivanja žrtve kao svjedoka, pravo na pratnju osobe od povjerenja pri poduzimanju svih radnji u kojima sudjeluje, pravo da na njezin zahtjev, bez nepotrebne odgode, bude obaviještena o ukidanju zadržavanja ili bijegu okrivljenika te stavljanju izvan snage odluke o izricanju zaštitnih mjera i ukidanju mjera opreza koje su određene radi njezine zaštite ili otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora, pravo na tajnost podataka čijim bi se otkrivanjem mogla ugroziti njezina sigurnost ili sigurnost bliskih osoba zaksativno navedenih zakonom, pravo zahtijevati isključenje javnosti u postupku pred sudom, pravo na opunomoćenika u postupku, pravo, na vlastiti zahtjev, biti obaviještena o poduzetim radnjama povodom prijave i o ishodu postupka, pravo biti ispitana bez neopravdane odgode nakon podnošenja prijave, pravo zahtijevati da bude ispitana u postupku pred sudom te pravo da se daljnja ispitivanja provode samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe prekršajnog postupka, pravo biti ispitana na policiji od strane osobe istog spola, pravo na izbjegavanje kontakta s počiniteljem prije i tijekom postupka, osim ako prekršajni postupak zahtijeva takav kontakt, pravo na privremeni smještaj u odgovarajuću ustanovu sukladno posebnom zakonu, pravo na policijsku zaštitu i osiguranje, po nalogu suda, u svrhu neometanog uzimanja osobnih stvari prilikom napuštanja zajedničkog kućanstva te druga prava propisana zakonom kojim se uređuje kazneni postupak, osim onih prava koja po naravi stvari može imati samo žrtva kaznenog djela.¹³

U kontekstu podrške žrtvama ovih kaznenih djela veoma je važan multi-agencijski pristup i suradnja državnih tijela, nevladinih organizacija i ostalih subjekata angažiranih u postupku pomoći, podrške i zaštite žrtava. Glavni je zadatak navedenih organizacija da žrtvama pruže stručnu psihološku, zdravstvenu i ekonomsku pomoć te da ih ohrabre i osnaže s ciljem njihove ponovne reintegracije u zajednicu.

¹² Derenčinović D, Nisu na prodaju – o pravima žrtava trgovanja ljudima nakon presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Cipra i Rusije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, br.1, 2010, str. 53-72.

¹³ Op. cit., u nap. 2, čl. 6. st. 1.

*Međunarodni pravni okvir za suzbijanje nasilja
u obitelji i trgovanja ljudima*

Na međunarodnom planu usvojeno je nekoliko značajnih dokumenata za suzbijanje nasilja u obitelji i trgovanja ljudima od kojih ćemo u ovom radu ukazati na najvažnije.¹⁴ U pogledu nasilja u obitelji usvojene su: *Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)*¹⁵ iz 1979. godine *uz Fakultativni protokol uz Konvenciju* iz 1999. godine,¹⁶ *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* iz 2011. godine,¹⁷ *Konvencija UN o pravima djeteta* iz 1989. godine,¹⁸ *Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama* iz 1993. godine.¹⁹

Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena stupila je na snagu 03. rujna 1981. godine. Iako posebno ne definira pojam obiteljskog nasilja, značajna je po tome što taksativno navodi sve diskriminatorne okolnosti žena kao i što predviđa poduzimanje mjera s ciljem suzbijanja i sprječavanja trgovanja ženama radi prostitucije i seksualnog iskorištavanja.

Konvencijom UN o pravima djeteta, djeci se jamče temeljna ljudska prava i osigurava im se zaštita od svih oblika zlostavljanja i nasilja.

Konvencijom o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji definirano je nasilje i zlostavljanje u obitelji, a sama Konvencija značajna je i po tome što ravnopravno tretira i počinitelja i žrtvu bez obzira na spol.

Od značajnijih međunarodnih dokumenata za suzbijanje trgovanja ljudima valja spomenuti: *Hašku ministarsku deklaraciju o europskim smjernicama za učin-*

¹⁴ Više vidi: Božić V, Nikač Ž, *Kaznenopravni aspekti suzbijanja nasilja u obitelji u svjetlu novih zakonskih rešenja*, Krivično zakonodavstvo između prakse i propisa i usklađivanje s EU standardima, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Ministarstvo pravde RS, Zbornik radova, Milići 2017, str. 277-293.

¹⁵ Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 11/81

¹⁶ Fakultativni protokol uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Rez. br. 54/4 od 06.10.1999. dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/774/73/PDF/N9977473.pdf?OpenElement> (20.08.2017.)

¹⁷ Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>, (20.08.2017.)

¹⁸ Konvencija UN o pravima djeteta, Službeni list SFRJ br. 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 12/93, 20/97.

¹⁹ Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama, Rezolucija 48/104, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/a-res-48-104.pdf>, (01.08.2017.).

kovite mjere za prevenciju trgovanja ženama u svrhu seksualne eksploatacije,²⁰ Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji,²¹ Konvenciju UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta uz Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom,²² Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima,²³ Direktivu 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća o prevenciji i borbi protiv trgovanja ljudima i zaštiti žrtava trgovanja ljudima.²⁴

Haška ministarska deklaracija značajna je po tome što državama potpisnicama propisuje obvezu da u svom nacionalnom zakonodavstvu uvedu nezavisnog nacionalnog izvjestitelja za borbu protiv trgovanja ljudima s ciljem obavljanja nadzora nad radom državnih institucija koje rade na suzbijanju trgovanja ljudima. Protokolom za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom, nalaže se obveza državama strankama da trgovanje ljudima, s ciljem taksativno navedenih različitih oblika eksploatacije bez obzira na spol žrtve, inkriminiraju kao kazneno djelo u svom nacionalnom zakonodavstvu.

Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanju ljudima značajna je po tome što se primjenjuje na sve oblike eksploatacije žrtava trgovine ljudima kako unutar države tako i izvan njezinih granica.

Nacionalni pravni okvir Republike Hrvatske za suzbijanje nasilja u obitelji i trgovanja ljudima

Najznačajniju nacionalnu legislativu Republike Hrvatske za suzbijanje nasilja u obitelji i trgovanja ljudima čini kaznenopravni okvir koji obuhvaća *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*, *Kazneni zakon*,²⁵ *Prekršajni zakon*,²⁶ *Zakon o*

²⁰ The Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, 1997, dostupno na: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8747>, (27.08.2017.).

²¹ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, dostupno na: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>, (20.08.2017).

²² Zakon o potvrđivanju Konvencije UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece te Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2002_11_14_162.html, (27.08.2017).

²³ Op. cit., u nap. 9.

²⁴ Op. cit., u nap. 10.

²⁵ Kazneni zakon RH, Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

²⁶ Prekršajni zakon Narodne novine br. 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17.

kaznenom postupku,²⁷ Zakonu o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta,²⁸ Zakon o sudovima za mladež,²⁹ Zakon o zaštiti svjedoka,³⁰ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela³¹ te Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.³² Širi pravni okvir za suzbijanje nasilja u obitelji i trgovanja ljudima čine i Zakon o socijalnoj skrbi,³³ Zakon o suzbijanju diskriminacije,³⁴ Zakon o ravnopravnosti spolova,³⁵ Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o naknadi štete žrtvama kaznenih djela,³⁶ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela,³⁷ Zakon o društveno poticanoj stanogradnji,³⁸ Obiteljski zakon,³⁹ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći,⁴⁰ Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi,⁴¹ Zakon o doplatku za djecu,⁴² Zakon o radu,⁴³ Zakon o zaštiti osobnih podataka,⁴⁴ Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti.⁴⁵

²⁷ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine br. 110/97, 112/99, 58/02, 62/03, 115/06, 152/08, 76/09

²⁸ Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta NN br. 76/09, 116/10, 145/10, 57/11, 136/12, 148/13.

²⁹ Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine br. 111/97, 27/98, 12/02.

³⁰ Zakon o zaštiti svjedoka, Narodne novine br. 163/03.

³¹ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, Narodne novine br.80/08.

³² Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, dostupno na: <http://www.mspm.hr/UserDocsImages/djeca%20i%20obitelj/Protokol-o-postupanju-u-slucaju-nasilja-u-obitelji.pdf>, (01.08.2017.)

³³ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17.

³⁴ Zakon o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine br. 85/08.

³⁵ Zakon o ravnopravnosti spolova, Narodne novine br. 82/08.

³⁶ Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o naknadi štete žrtvama kaznenih djela, Narodne novine br. 04/08.

³⁷ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, Narodne novine br. 80/08, 27/11.

³⁸ Zakon o društveno poticanoj stanogradnji, Narodne novine br. 109/01, 82/04, 76/07, 38/09, 86/12, 07/13, 26/15.

³⁹ Obiteljski zakon, Narodne novine br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08.

⁴⁰ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine br. 143/13.

⁴¹ Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, Narodne novine br. 10/97, 107/07, 94/13.

⁴² Zakon o doplatku za djecu, Narodne novine br. 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15.

⁴³ Zakon o radu, Narodne novine br. 93/14.

⁴⁴ Zakon o zaštiti osobnih podataka, Narodne novine br. 103/03, 118/06, 41/08, 130/11, 106/12.

⁴⁵ Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, Narodne novine br. 16/17.

Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz 2015. godine po prvi put je *Nasilje u obitelji* inkriminirano kao samostalno kazneno djelo, čl. 179.a. u XVIII glavi KZ među kaznenim djelima protiv braka, obitelji i djece.⁴⁶ Naime, do stupanja na snagu noveliranog Kaznenog zakona 30. maja 2015. nasilje u obitelji bilo je pravno kvalificirano kao prekršaj na osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji,⁴⁷ međutim žrtve nasilja u obitelji time nisu imale osiguranu cjelovitu pravnu zaštitu. Ovo je blanketno kazneno djelo s obzirom da se odnosi na kršenje odredbi Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. Iako je nasilje u obitelji određeno i kao prekršaj i kao kazneno djelo, valja izraziti sumnju u pogledu determiniranja pojma teškog kršenja propisa o zaštiti od nasilja u obitelji i razgraničenja između ova dva počinjena djela.

Članovima obitelji smatraju se bračni ili izvanbračni drug,⁴⁸ životni partner ili neformalni životni partner,⁴⁹ njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik.⁵⁰ Bliskim osobama smatraju se članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.⁵¹

Pretpostavke koje se moraju ispuniti da bi kazneno djelo nasilje u obitelji bilo počinjeno odnose se na teško kršenje propisa o zaštiti od nasilja u obitelji čija radnja mora dovesti do teže posljedice koje uključuju kod žrtve izazivanje straha (za njezinu sigurnost, sigurnost člana njezine obitelji ili njoj bliske osobe) i dovođenje u ponižavajući položaj, za koje je zakonodavac propisao kaznu zatvora do tri godine.⁵² Valja napomenuti da je kazneno djelo nasilje u obitelji supsidijarno kazneno djelo jer će biti počinjeno samo ako kažnjivim radnjama nije počinjeno neko drugo teže kazneno djelo.

Kazneno djelo *Trgovanje ljudima* inkriminirano je čl.106. KZ. Ima tri konstitutivna elementa: radnju počinjenja- *activities*, sredstva počinjenja – *means* i svrhu počinjenja – *purpose*. Radnja počinjenja obuhvaća vrbovanje, prijevoz, pre-

⁴⁶ Op. cit., u nap. 25.

⁴⁷ Op. cit., u nap. 2.

⁴⁸ Op. cit., u nap. 25. Izvanbračni drug je osoba koja živi u izvanbračnoj zajednici koja ima trajniji karakter ili koja traje kraće vrijeme ako je u njoj rođeno zajedničko dijete, čl.87.st.10.

⁴⁹ Neformalni životni partner je osoba koja živi u istospolnoj zajednici koja ima trajniji karakter, st. 11. *Ibid.*

⁵⁰ Čl. 87.st. 8. *Ibid.*

⁵¹ St. 9. *Ibid.*

⁵² Čl. 179.a. *Ibid.*

vođenje, skrivanje ili primanje osobe kao i razmjenjivanje ili prijenos nadzora nad osobom. Sredstva počinjenja podrazumijevaju uporabu sile, prijetnje, obmane, prijevare, otmice, zlouporabu ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanje ili primanje novčane naknade ili druge koristi. Svrha počinjenja kaznenog djela podrazumijeva samu namjeru ili cilj trgovanja ljudima: *iskorištavanje rada* putem prisilnog rada ili služenja,⁵³ uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, *iskorištavanja za prostituciju, spolno iskorištavanje,*⁵⁴ *pornografiju, sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, uzimanje dijelova tijela,*⁵⁵ *korištenja u oružanim sukobima te činjenja protupravne radnje.* Za temeljni oblik trgovanja ljudima zakonodavac je propisao kaznu zatvora od jedne do deset godina.

Ako je kazneno djelo počinjeno prema djetetu ili je kazneno počinila službena osoba u obavljanju svoje službe ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba ili je svjesno doveden u opasnost život jedne ili više osoba, radit će se o kvalificiranim oblicima kaznenog djela trgovanja ljudima za koje je propisana kazna zatvora od tri do petnaest godina. Tko zadrži, oduzme, sakrije, ošteti ili uništi putnu ispravu ili ispravu o dokazivanju identiteta druge osobe, s ciljem omogućavanja počinjenja kaznenog djela trgovanja ljudima kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.⁵⁶

Valjalo bi razmisliti da se propisana kazna zatvora za temeljni oblik kaznenog djela trgovanja ljudima uskladi s Konvencijom UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta koja je za teško kazneno djelo predvidjela kaznu zatvora s posebnim donjim minimum u trajanju od četiri godine.⁵⁷ Naime, donji minimum zatvorske kazne od godine dana dosta je nisko propisan za teško kazneno djelo kojim se krše temeljna ljudska prava.

⁵³ Više: Božić V, *Labor exploitation as the most common form of the crime of trafficking in human beings in spite of the state border control and the labor market*, Collection of Papers, Faculty of Law Niš. 2016, str. 335-352.

⁵⁴ Više: Božić V, *Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima u funkciji zaštite prava na život i temeljnih ljudskih prava*, Pravni život, časopis za pravnu teoriju i praksu, 2016, str. 267-288.

⁵⁵ Više: Božić V, *Kaznenopravni problemi transplantacije dijelova ljudskog tijela suočeni s ilegalnim tržištem ljudskih organa*, Hrestomatija hrvatskoga medicinskog prava, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016, str. 628-658.

⁵⁶ Op. cit., u nap. 25, čl. 179.a. st. 3, st. 5.

⁵⁷ "Teško kazneno djelo" znači ponašanje koje predstavlja kazneno djelo kažnjivo maksimalnim lišavanjem slobode u trajanju od najmanje četiri godine ili težom kaznom; Čl. 2. st. b. Zakona o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece, Narodne novine br. 14/02

Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji propisani su oblici nasilja u obitelji, prava žrtava nasilja u obitelji, krug osoba na koje se Zakon primjenjuje te prekršajnopravne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji. Osoba koja zbog počinjenja nasilja u obitelji trpi fizičke ili psihičke posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda, smatra se žrtvom nasilja u obitelji.⁵⁸

Obiteljskim zakonom propisani su različiti oblici zlorabe ili grubog kršenja roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava djeteta. Taksativno se navode: tjelesno i duševno nasilje na djetetom, spolno iskorištavanje djeteta, izrabljivanje djeteta prisilnim pretjeranim radom ili radom neprimjerenom njegovoj dobi, dopuštanje djetetu uživanja alkohola, droge ili drugih opojnih sredstava, navođenje djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, napuštanje djeteta, te izostanak skrbi djetetu.⁵⁹ Valja napomenuti da Obiteljski zakon ne pruža zaštitu od nasilja neformalnim životnim partnerima.

Zakonom o ravnopravnosti spolova zabranjena je diskriminacija po osnovi spola, bračnog ili obiteljskog statusa, spolne orijentacije, obrazovanja te zapošljavanja i rada, dok je Zakonom o suzbijanju diskriminacije zabranjena diskriminacija na temelju spola, rase, etničke pripadnosti, boje kože, jezika, vjere, političkog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, obrazovanja, društvenog položaja, obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja ili spolne orijentacije. Zakon o pravobranitelju za djecu štiti djecu, najosetljiviju socijalnu skupinu, od nasilja u obitelji. Kad je dijete izvrgnuto nasilju ili zlostavljanju Pravobranitelj za djecu može podnijeti prijavu državnom odvjetništvu, upozoriti nadležni centar za socijalnu skrb te predložiti mjere za zaštitu prava i interesa djeteta. Zakonom o zaštiti svjedoka osigurane su mjere zaštite svjedoka i žrtava izvan kaznenog postupka, dok je Zakonom o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela žrtvama dano pravo na novčanu naknadu u slučajevima nasilja počinjenih s namjerom.

Istraživanje i analiza počinjenih prekršaja i kaznenih djela nasilja u obitelji i trgovanja ljudima

Što se tiče počinjenih prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji u 2016. godini ukupno je evidentirano 13.647 slučajeva od čega se 7.351 ili 53,87% prekršaj odnosi na tjelesno nasilje, dok se 5.841 slučaj ili 42,80% odnosi na psihičko nasilje.⁶⁰

⁵⁸ Op. cit., u nap. 2, čl. 8. st. 7.

⁵⁹ Op. cit., u nap. 39, čl. 114. st. 2.

⁶⁰ Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine, siječanj 2017, prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova o zabilježenom stanju, kretanju i

Od navedenog broja počinjenih prekršaja, ukupno je 12.459 počinitelja, od čega je 9.660 muškaraca i 2.799 žena. Evidentirano je i 2.864 povratnika u počinjenju prekršaja nasilja u obitelji.⁶¹ Najveći broj počinitelja prekršaja nasilja u obitelji su osobe muškog spola, njih 77,53%.

Zabilježeno je ukupno 13362 oštećenih počinjenim prekršajima nasilja u obitelji, od čega 2485 ili 18,60% djece i maloljetnih osoba i 105 ili 0,79% osoba s invaliditetom. Od ukupnog broja oštećenih, njih 8538 ili 63,90% su osobe ženskog spola, od kojih 1261 ili 14,76% su djevojčice i maloljetnice.⁶²

Na prvom mjestu, počinitelji prekršaja nasilja u obitelji bili su supruzi, ukupno evidentiranih 4081 slučaja. Od toga broja, 2790 njih bilo je u odnosu bračnih partnera, 820 u odnosu izvanbračnih partnera i 471 u odnosu bivših partnera. Na drugom mjestu su sinovi kao počinitelji nasilja u obitelji nad roditeljima, u 1735 slučajeva, dok su na trećem mjestu počinitelji nasilja u obitelji supruge nad supruzima, u 1057 slučajeva. Na četvrtom mjestu su očevi kao počinitelji nasilja u obitelji, ukupno 882 slučaja.⁶³

U 2016. godini prijavljeno je 330 kaznenih djela za *Nasilje u obitelji* iz čl.179.a Kaznenog zakona. Navedenim kaznenim djelima ukupno je oštećeno 330 osoba od kojih je 279 ili 84,55% osoba ženskog spola i 51 ili 15,45% osoba muškog spola. Od ukupnog broja oštećenih, 14 je djece u dobi do 14 godina, 4 su u dobi od 14 do 16 godina, 2 u dobi od 16 do 18 godina, 24 u dobi od 18 do 22 godine, 22 u dobi od 22 do 26 godina, 23 u dobi od 26 do 30 godina, 80 u dobi od 30 do 40 godina, 76 u dobi od 40 do 50 godina, 39 u dobi od 50 do 60 godina te 46 oštećenih preko 60 godina života.⁶⁴

U 2016. godini, povezano s nasiljem u obitelji, evidentirana su 43 kaznena djela ubojstva, od čega je 20 žena smrtno stradalo. Od strane bliskih osoba počinjeno je 19 kaznenih djela ubojstva, od čega je smrtno stradalo 15 ženskih osoba (78,95%).⁶⁵

Možemo konstatirati da su žene u najvećem broju slučajeva žrtve nasilja u obitelji, kako u počinjenim prekršajima tako i u počinjenim kaznenim djelima nasilja u obitelji. Isto tako, valja skrenuti pozornost da je nasilje u obitelji dovelo

obilježjima slučajeva nasilja u obitelji tijekom 2016.

⁶¹ Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj, *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2016. godini*, Zagreb, siječanj 2017.

⁶² *Ibid.* u nap. 60.

⁶³ *Ibid.* u nap. 60.

⁶⁴ *Ibid.* u nap. 61.

⁶⁵ *Ibid.* u nap. 60.

do zabrinjavajuće brojke počinjenih kaznenih djela ubojstva, naročito onih počinjenih od strane bliskih osoba.

U 2016. godini ukupno je prijavljeno svega 10 počinitelja za kazneno djelo trgovanja ljudima iz čl.106. Kaznenog zakona RH. Od tog broja, 8 počinitelja su osobe muškog, dok su 2 osobe ženskog spola. Ukupno je oštećeno 8 osoba, 2 muškarca i 6 žena.⁶⁶ Navedene brojke govore u prilog postojanja izrazito *tamne brojke* počinjenih kaznenih djela trgovanja ljudima.

U prošloj godini evidentirano je 19 žrtava trgovanja ljudima, od čega 16 žena i 3 muškarca. Ljudi su bili trgovani s ciljem seksualne i radne eksploatacije. Radi seksualnog iskorištavanja bilo je trgovano 11 osoba, od čega 10 žena i 1 muškarac, dok je s ciljem radnog iskorištavanja bilo trgovano 8 osoba, od čega 6 žena i 2 muškarca.⁶⁷

Unutarnje nacionalno i međunarodno trgovanje ljudima, načini iskorištavanja i kontroliranja žrtve, prijeteci odnos trgovca ljudima prema žrtvi, parametri su koji dovode do izrazito visokog broja ovih počinjenih kaznenih djela za koja se gotovo nikad ne sazna jer se žrtve, u bojazni za svoj život, ne odlučuju na kazneni progon.

Iako je broj prijavljenih osoba za kazneno djelo trgovanje ljudima izrazito nizak i zasigurno ne odgovara relanom stanju zbog postojanja velike *tamne brojke* u počinjenju ovog oblika kriminaliteta, možemo zaključiti da je nasilje u obitelji jedan od značajnih generatora trgovanja ljudima. Žrtve bježeći od ambijenta nasilja u potrazi za boljim poslom i životom nesvjesno ulaze u svijet organiziranih kriminalnih grupa koji trguju ljudima te postaju podložne žrtve za jedan od oblika iskorištavanja, među kojima su najčešća seksualna i radna eksploatacija.

ZAKLJUČAK

Pojam nasilja u prvom redu podrazumijeva počinitelja i žrtvu. Žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima uglavnom su ranjivije skupine stanovništva, žene i djeca kojima su jednim od oblika nasilja učinjene trajne i neizbrisive posljedice s kojima će se nositi do kraja svoga života. Posljedice s kojima se žrtve *a posteriori* nose direktno utječu na njihovo daljnje psihičko i fizičko zdravlje, kao i na profesionalan i privatni život.

⁶⁶ *Ibid.* u nap. 61.

⁶⁷ Trendovi trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. – 2016. godine, Hrvatski crveni križ, dostupno na: http://www.hck.hr/upload_data/txt_editor/Azil%20i%20migracije/Trgovanje%20ljudima/facts%20and%20figures.pdf, (01.08.2017.)

Nužne su, prije svega, mjere prevencije u suzbijanja nasilja u obitelji i trgovanju ljudima u njihovim pojavnim oblicima kako bi se smanjio broj mogućih osoba da postanu žrtvama jednog od oblika nasilja. Potrebno je, putem javnih skupova i sredstava informiranja, javnost upoznati s nasiljem u obitelji i mogućim oblicima iskorištavanja ljudi kako bi ih pravodobno upozorili na moguće oblike kažnjivih ponašanja koji su, nažalost, u velikoj progresiji, ali isto tako, i s ciljem osiguranja i pružanja stručne pomoći žrtvama pretrpljenog nasilja i iskorištavanja.

Nedavno je učinjen pozitivan iskorak time što su teži oblici nasilja u obitelji pravno kvalificirani kao kaznena djela, dok su lakši oblici nasilja ostali u domeni prekršaja. Međutim, nije dovoljno jasno postavljena granica između lakšeg i težeg nasilničkog ponašanja, pa bi valjalo navedenu granicu u nekom pogledu determinirati.

Nameće se nužnim, kroz razne oblike edukacija i treninga, sucima dati do znanja da počinitelje ovih kaznenih djela kazne primjerenim kaznama s obzirom da žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima trpe teške posljedice i prolaze višestruku viktimizaciju naročito kroz sam kazneni postupak. U skladu s tim, i najmanja sumnja na ovako teške zločine mora biti odmah na adekatan način istražena i procesuirana.

Identifikacija žrtava jest veliki problem, naročito žrtava trgovanja ljudima. Dokazivanje nasilja u obitelji je, isto tako, veoma otežano, ne samo zbog objektivnih poteškoća, već i zbog subjektivnih razloga, kao što su emotivni naboj između žrtve i počinitelja, pritisak obitelji, utjecaj javnosti kao i česta stigmatizacija žrtve. Potrebno je pojačati mjere na identifikaciji žrtava, naročito među ranjivom populacijom, kao što su migranti i tražitelji azila. Shodno tome, nužne su i mjere koje trebaju poduzimati djelatnici granične policije da kod uhvaćenih ilegalnih migranata otklone sve indicije i okolnosti koje mogu upućivati na to da se radi o trgovanju ljudima.

Žrtve nasilja u obitelji i trgovanja ljudima moraju biti informirane o pravu na kompenzaciju te ih stručne službe za zaštitu i podršku trebaju poticati na ostvarenje njihovih prava. Zakonom bi trebalo ojačati odredbe u cilju zaštite posebno ranjivijih žrtava, invalidnih osoba, trudnica i osoba zaostalih u fizičkom ili mentalnom zdravlju.

I na kraju, valja skrenuti pozornost da ekonomska neovisnost žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima predstavlja jedini izlaz žrtve u suprotstavljanju nasilju i iskorištavanju. Stoga je potrebno planski poticati zapošljavanje žrtava nasilja i trgovanja ljudima kao i uticati određenim beneficijama na moguće poslodavce da prime u radni odnos upravo osobe ovih ranjivih skupina.

VANDA BOŽIĆ, Ph.D.,
Faculty of Law, Department
for Criminal Law, Zagreb

VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE AS PARTICULARLY
VULNERABLE GROUPS PRONE TO TRAFFICKING IN PERSONS

Summary

Domestic violence represents a global problem; however, adequate legislation has only recently been adopted in the fight against this form of violence both at the international and national level. In the focus of combating and preventing domestic violence is the protection of victims and their fundamental rights to life. For the purpose of effective combat against domestic violence, it is crucial to study the etiology and phenomenology of violence in order to fully comprehend the victimological dimension of this phenomenon. Victims of domestic violence, especially women and children, as a particularly vulnerable group are subject to secondary victimization because wanting to escape family problems to a new “better life” they become victims of organized crime groups of traffickers. The paper outlines the national criminal justice framework of the Republic of Croatia in the fight against domestic violence and trafficking in human beings, in line with international legal standards. Conducted was an analysis of the situation, trends and characteristics of recorded cases of domestic violence and committed criminal offenses of domestic violence and trafficking in persons. In the closing part there are some proposals *de lege ferenda* in the function of preventing domestic violence and reducing the number of victims subject to multiple victimization.